

The History of the Afshariya period in Studies of Western Orientalists

Mahya Shoeibi Omrani¹

1. Assistant Professor, Department of History, Tehran University, Tehran, Iran. Email: m.shoeibi@ut.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 7 May 2022

Received in revised form:
16 July 2022

Accepted: 27 Aug 2022

Published online:
7 Oct 2022

Keywords:

Iran,
Afshariya period,
Laurence Lockhart,
Michael George Andrew
Axworthy,
Ernest Tucker,
Peter Avery,
Martin Dickson,
Iranologists.

ABSTRACT

As a transition period, the Afshariya period is located in the middle of two important periods in the history of Iran (Safaviyya and Qajariya). On the one hand, this situation is the reason for the great importance of this course and the special research attractions in it; because the study of related issues can be an important key to achieving a better and deeper understanding of the continuous and developing trends of the Safavid-Qajarid period. On the other hand, such a situation, along with the short life of the Afshariya government compared to the Safavid and Qajar governments, has caused the research related to this period to be overshadowed by the periods before and after it, and less research on an original and independent document about the Afshariya period should be compiled. Most researchers have considered the issues of this period as a subsidiary to the events of the Safavid era or an introduction to the issues of Qajar and have rarely researched independently about the events and currents governing this period. This lack of independent research in the world's Persian-language works is noticeable. The purpose of this article is to examine the research and opinions of famous Iranologists about the history of the Afshariya period. He wants to explain the main points of view governing this research along with their study, analysis, and classification.

Meanwhile, the main focus of this study is on the works of three of the most important researchers in this field, such as Lawrence Lockhart, Michael Axworthy, and Ernest Tucker. The activities of these researchers can be investigated in the field of English-language Iranian studies and the comparison of their opinions and their different perspectives on the issues of the Afshariya period can provide a diagram of the different views and viewpoints of Iranology regarding the events of this period. The method of examining the opinions of these three researchers is the historical method based on their works and books.

Introduction

With the formation of the knowledge of Orientalism and Iranology as a new academic field of study, and with the importance of finding the history of Iran and its related subjects, the history of Iran became important in the Middle Ages. Amongst the famous researchers and Iranologists, the opinions of three of the most important Iranian researchers who specifically chose the Afshariya period as the focal point of their work have been selected for study in this article. First, we can mention Lawrence Lockhart, a well-known researcher and specialist of the Afshariya period. After him, the opinions of two other Iranologists who have different perspectives on the events of this period: One is Peter Avery and the other is

Willem Floor. Peter Avery, has mainly emphasized military issues and Floor has also tried to reread the history of this period in terms of intellectual issues and the challenge of legitimacy.

Peter Avery has written an entry related to the Afshariya period in the history of Cambridge Iran. In this article, he tries to examine the way of confronting Nader with his Safavid material and spiritual heritage. His studies on the archive documents of the East India Company in the Netherlands, parallel to the Afghan attacks on Isfahan, and in particular, his book entitled *The Rise and Fall of Nader Shah*, according to Dutch sources, provide valuable information about the reign of Nader Shah, especially

National Library
And Archives Of
The I. R. Of Iran

his initial conflicts. It presents the Safavid princes from the eyes of Dutch witnesses.

Material & Methods

We know that the history of Iran is one of the most important fields of research in the world, which is of interest to most Iranian researchers.

Amongst the wide-ranging research, it seems that the Afshariya period has received less attention and the volume of research produced about it is not large. We know that the history of Iran is one of the most important fields of research in the world, which is of interest to most Iranian researchers.

Amongst the wide-ranging research, it seems that the Afshariya period has received less attention and the volume of research produced about it is not large. This article wants to examine study, analyze, and classify the opinions of three famous Iranologists, Lawrence Lockhart, Michael Axworthy, and Ernest Tucker about the history of the Afshariya period and, in the end, the main viewpoints governing research. Explain. We want to examine the activity of these researchers in the Iranology space of the English-speaking world and compare their opinions and get their similar or different characteristics about the issues of the Afshariya ruling period and answer the question about the opinion. What do these researchers think about the events and history of the Afshariya period? The research method of these three researchers is the historical method based on their works and books.

Discussion of results & conclusions

In this article, the opinions of three Iranologists specializing in the Afshariya period were analyzed, and the studies showed that

three different perspectives can be seen in their works: Lawrence Lockhart, as an advanced researcher, tried to give a comprehensive description and a holistic view. is to examine the era of rare rule in a very wide context. Michael George Andrew Axworthy emphasized the military aspects and, using the keyword "military revolution", considers Nader Shah as the founder of the new army in Iran. Ernest Tucker has also focused on Nader Shah's legitimacy challenges and has introduced the two projects "Jafari Religion" and "Creation of Turkmen Links" as rare solutions to this challenge.

For the first time, Martin Dickson, in criticizing Lockhart's works, pointed out the supremacy of orientalist and admitted that Lockhart wrote the history of this period based on the supremacy and authority of Western figures. Although Dickson's view was criticized, in recent years, Michael Axworthy, who is an expert in the history of this period, pointed to this issue differently and attributed the indifference of Iranian scholars to the study of the history of this period as a result of the British historiography system. In the 19th century, he realized that they portrayed Iranian kings as weak and passive, and since Nader Shah did not fit into this perception, he was marginalized. This shows that the course of research and study of the history of the Afshari era in the non-Iranian world requires scientific investigations to be able to analyze the developments of this study from the first reports of contemporary non-Iranian witnesses to later Iranologists.

Reference

1. Riahi, Mohammad Amin (1368), *Diplomatic Letters of Iran*, Tehran: Tos Publishing. [In Persian]
 2. Lockhart, Lawrence (1331), *Nadershah*, translated and adapted by Mushfiq Hamdani, Tehran: Bina (Sharq Printing House). [In Persian]
 3. Lockhart, Lawrence (1377), *Gholamreza Afshar Naderi*, Nader Shah, translated by Esmail Afshar Naderi, Tehran: Nash Dostan. [In Persian]
-

4. Lockhart, Lawrence (1380), *Extinction of the Safavid Dynasty*, translated by Ismail Dolatshahi, Tehran: Ilmi Farhani. [In Persian]
5. Marvi, Mirza Mohammad Kazem, (1364) *Alam Arai Naderi*, corrected by Mohammad Amin Riahi, Tehran: Nazvar. [In Persian]
6. Avery, Peter (1991), “*Nadir Shah and the Safavid Legacy*”, in: Peter Avery, et al eds., *The Cambridge History of Iran volume 7*, Cambridge: Cambridge University Press, 3-63.
7. Axworthy, Michael (2006) *The Sword of Persia*, London / New York: I.B.Tauris & Co Ltd.
8. Axworthy, Michael(2006b) “*Basile Vatatzes and His History of Nader Shah*”, *Oriente Moderno*, Nuova serie, Anno 25 (86), Nr. 2, 331-343.
9. Axworthy, Michael (2007) “*The Army of Nader Shah*”, *Iranian Studies*, 40:5, 635-646.
10. Axworthy (2008), Michael (2008) *A History of Iran Empire of the Mind*, New York: Basic Books.
11. Axworthy, Michael, (2008b) “*Review on Nadir Shah’s Quest for Legitimacy in Post-Safavid Iran*”, *The American Historical Review*, Vol. 113, No. 1, p. 290
12. Axworthy Michael, (2011), “*Nader Shah and Persian Naval Expansion in the Persian Gulf 1700-1747*”, *Journal of the Royal Asiatic Society*, Third Series, Vol. 21, No. 1, 31-39.
13. Axworthy, Michael, (2017) *Iran: What Everyone Needs to Know*, New York: Oxford University Press.
14. Axworthy Michael, (2018), *Crisis, Collapse, Militarism and Civil War*, New York: Oxford University Press.
15. Bazin, L, (1780) “*Mémoires sur les dernières années du règne de Thamas Kouli-Khan et sur sa mort tragique,*” *Lettres édifiantes et curieuses* IV, pp. 277-321.
16. Dickson, Martin, (1962) “*Review on The Fall of the Şafavi Dynasty*”, *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 82, No. 4, pp. 503-517.

17. Floor, Willem, (2009) *The rise and fall of Nader Shāh*: Dutch East India Company reports, 1730- 1747, Washington, D.C.: Mage Publishers.
 18. Garthwaite, Gene, (2005) *The Persians*, Malden : Blackwell Pub.
 19. Hanway, Jonas(1753), *An Historical Account of the British Trade over the Caspian Sea To which are added, The Revolutions of Persia during the present century*, 4 vols., London.
 20. Hodgson, Marshall (1974) G.S, *The Venture of Islam: The Gunpowder Empires and Modern Times*, Chicago: The university of chicogo press.
 21. Lockhart, Laurence, (1938) *Nadir Shah; A Crritical Study Based Mainly Upon Contemporary Sources*, London: Luzac & Co.
 22. Lockhart, Laurence, (1939) “*Nadir Shah*”, *Journal of The Royal Central Asian Society*, 26:2, 265-279.
 23. Lockhart, Laurence, (1959) “The Persian Army in the Safavid Period,” *Der Isam* 34, 89-98.
 24. Lockhart, Laurence, (1986) “European Contacts with Persia 1350-1736”, in: Peter Jackson, Laurence Lockhart eds., *The Cambridge History of Iran volume 6*, Cambridge: Cambridge University Press, 373-412.
 25. Matthee, Rudi, (1996) “Unwalled Cities and Restless Nomads: Firearms and Artillery in Safavid Iran”, in: Charles Melville ed., *Safavid Persia: The History and Politics of a Islamic Society*, London / New York: I.B.Tauris & Co Ltd.
 26. Morgan, David, (2016) *Medieval Persia 1040-1797*, New York: Routledge.
 27. Otter, Jonas, (1748) *Voyage En Turquie Et En Perse*, Paris: Les Freres Guerin.
 28. Tucker, Ernest, (1993) “Explaining Nadir Shah: kingship and royal legitimacy in Muhammad Kazim Marvi's *Tarikh-i ‘Alam-ara-yi Nadiri*”, *Iranian Studies*, 26:1-2, 95-117.
 29. Tucker, Ernest, (1994) “Nadir Shah and the Ja'fari Madhhab reconsidered”, *Iranian Studies*, 27:1-4, 163-179.
 30. Tucker, Ernest, (1996) “The Peace Negotiations of 1736: A Conceptual Turning Point in Ottoman-Iranian Relations”, *Turkish Studies Association Bulletin*, Vol. 20, No. 1, 16-37.
-

-
31. Tucker, Ernest, (1998) "History, Self, and Other in Afsharid Iran and Mughal India", *Iranian Studies*, Vol. 31, No. 2, 207-217.
 32. Tucker, Ernest, (2000) "LOCKHART, LAURENCE" *Encyclopaedia Iranica*, available online at <https://www.iranicaonline.org/articles/lockhart-laurence>.
 33. Tucker, Ernest, (2006) *Nadir Shah's Quest for Legitimacy in Post-Safavid Iran*, Gainesville: University Press of Florida.
 34. Tucker, Ernest, (2012) "Persian Historiography in the 18th and Early 19th Century", in: Charles Melville ed., *A History of Persian Literature*, Vol. X, London / New York: I.B. Tauris & Co Ltd, 258-291.
 35. Tucker, Ernest, (2018) "Iran and the Ottomans after Nader Shah: The Dorrani- Ottoman Exchange of Letters in Their Eighteenth- Century Iranian Context", in: Michael Axworthy ed., *Crisis, Collapse, Militarism and Civil War*, New York: Oxford University Press, 61-71.
 36. Vatatzes, Basile, (1939) *Persica: Histoire de Chah-Nadir*, ed. by N. Iorga, Bucharest.

Cite this article: Shoeibi Omrani, Mahya, *The History of the Afshariya period in Studies of Western Orientalists/*. Journal of Iranian and Islamic studies. vol 12. No3, Pages-32-61. **Doi: 10.30484/JII.2022.2928**

© The Authors; Mahya Shoeibi Omrani,

Publisher: National Library and Archives of the I. R. of Iran

Doi: 10.30484/JII.2022.2928

تاریخ دوره افشاریه در مطالعات مستشرقان غربی

محیا شعیبی عمرانی^۱

۱. استادیار گروه تاریخ دانشگاه تهران، تهران، ایران رایانامه: m.shoeibi@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۱۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۴/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۸

تاریخ نشر آنلاین: ۱۴۰۱/۰۷/۱۵

واژه‌های کلیدی:

ایران،

دوره افشاریه،

لارنس لاکهارت،

مایکل آکسورثی،

ارنست تاکر،

پیتر آوری،

مارتین دیکسون،

ایران‌شناسان.

دوره افشاریه به مثابه یک دوره گذار در میانه دو دوره مهم تاریخ ایران (صفویه و قاجاریه) واقع شده است. این موقعیت از یک سو سبب اهمیت فراوان این دوره و جذابیت‌های خاص پژوهشی در آن است؛ چنان که مطالعه مسائل مربوط به آن می‌تواند کلیدی مهم برای رسیدن به درکی بهتر و عمیق‌تر از روندهای متداوم و متحول صفوی-قاجاری باشد. اما از سوی دیگر، چنین موقعیتی در کنار کوتاهی عمر حکومت افشاریه در قیاس با صفویه و قاجاریه باعث شده است که پژوهش‌های مربوط به این دوره تحت‌الشعاع فراوانی پژوهش‌ها در خصوص دوره‌های پیش و پس از آن قرار گرفته و کمتر پژوهش‌های اصیل و مستقلی در خصوص این دوره مهم تدوین شوند. پژوهشگران اغلب مسائل این دوره را همچون ذیلی بر وقایع عصر صفوی یا مقدمه‌ای بر مسائل قاجاری در نظر گرفته و کمتر به صورت مستقل در خصوص وقایع و جریان‌های حاکم بر این دوره تحقیق نموده‌اند. این کمبود پژوهش‌های مستقل را هم در جهان تألیفات فارسی‌زبان و هم در فضای تألیفات ایران‌شناسان می‌توان ملاحظه نمود. این نوشتار در صدد است تا پژوهش‌ها و آراء ایران‌شناسان مشهور را درباره تاریخ دوره افشاریه مطالعه، تحلیل و طبقه‌بندی کند و دیدگاه‌های اصلی حاکم بر این پژوهش‌ها را تبیین نماید. در این میان، نقطه تمرکز اصلی این مطالعه بر آثار سه تن از مهم‌ترین پژوهشگران این حوزه مانند لارنس لاکهارت، مایکل آکسورثی و ارنست تاکر است. فعالیت این پژوهشگران در فضای ایران‌شناسی جهان انگلیسی‌زبان قابل بررسی است و مقایسه آراء آنان و زاویه دید متفاوتشان نسبت به مسائل دوره حکمرانی افشاری می‌تواند نموداری از دیدگاه‌ها و نظرگاه‌های مختلف ایران‌شناسانه نسبت به وقایع این دوره باشد. روش بررسی این سه پژوهشگر روش تاریخی متکی بر آثار و کتابهای آنان است.

استناد: شعیبی عمرانی، محیا (۱۴۰۱) تاریخ دوره افشاریه در مطالعات مستشرقان غربی، مجله مطالعات ایرانی و اسلام، دوره ۱۲، ش ۳، ۶۱-۳۲

Doi: 10.30484/IJII.2022.2928

© نویسنده: محیا شعیبی عمرانی

ناشر: سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران

مقدمه:

دوره افشاریه در نگاه مستشرقان ایران شناسان

پژوهش‌های ایران شناسان در زمینه تاریخ دوره افشاریه از نظر کمی حجم قابل توجهی ندارد؛ به ویژه اگر آن را با پژوهش‌های صفوی و قاجاری مقایسه کنیم. البته باید اذعان داشت که در دهه‌های اخیر توجه پژوهشگران هم در داخل ایران و هم در خارج از ایران نسبت به این دوره بیشتر شده است. بخشی از این توجه را البته باید ناشی از رویدادهای مربوط به تقابلهای ابتدایی نادرشاه با شاهزادگان صفوی دانست. در واقع، آن علاقه و توجه فراوان ایران شناسانه به تحقیق در خصوص دوره صفویه، بخت دوره حکومت نادرشاه را نیز از جهت عطف توجه پژوهشگران افزایش داده است و ایران شناسانی که به مطالعه عصر صفوی علاقه‌مندند، به براندازی این دولت توسط نادرشاه نیز پرداخته‌اند و همین امر خود سبب افزایش کمی پژوهش‌ها در این حوزه شده است. اما از سوی دیگر، هرچه در زمان جلوتر می‌آییم و به پایان حکومت نادرشاه و دوران حکومت جانشینان او نزدیک می‌شویم، با پژوهش‌های کمتری مواجه خواهیم بود. به عبارت دیگر، عموم ایران شناسانی که به دوره افشاریه پرداخته‌اند تنها به دوره حکومت شخص نادرشاه توجه داشته‌اند و عصر حکومت جانشینان او در بهترین حالت، به صورتی بسیار گذرا و موجز در آثار آنان مورد مطالعه قرار گرفته است؛ در حالی که این دوره از جهات مختلف حائز اهمیت است و می‌دانیم که علی‌رغم حضور دولت‌های رقیب هم‌چون زندیان و قدرت‌گیری احمدخان درانی در شرق متصرفات افشاری و حتی با روی کار آمدن چهره‌ای هم‌چون آقامحمدخان قاجار، حکومت جانشینان نادرشاه در محدوده خراسان تا سال ۱۲۱۸ق. ادامه یافته است و این خود نشان‌دهنده ویژگی‌های متفاوت و قابل تأمل در این دوره است. ولی به هر روی، پژوهش‌های مربوط به دوره افشاریه عموماً تنها عصر حکومت شخص نادرشاه را در بر می‌گیرند.^۱

نگاه غیر ایرانیان به دوره افشاریه را می‌توان از همان دوره و در گزارش‌های سیاحان و سفیران خارجی ردیابی کرد. با توجه به اینکه از دوره صفوی باب مراودات سیاسی و تجاری با اروپایی‌ها بازتر شد،

هنگامی که نادرشاه در شورای دشت مغان قدرت را در دست گرفت، ایران دیگر یک عنصر ناشناخته برای غرب نبود (Lockhart 1986: 409)؛ همین امر سبب شده است که به تعدادی از گزارش‌های سیاحان، تاجران و مأموران سیاسی خارجی که در عصر افشاریه به ایران آمده‌اند دسترسی داشته باشیم. اگر اسناد و مکاتبات مربوط به شرکت‌های بازرگانی همچون شرکت هند شرقی انگلیس و هلند را کنار بگذاریم؛ گزارش‌های افرادی همچون بازیل واتاترس^۲، ژان اوتر^۳، جونس هنوی^۴ بازن^۵ و گزارش‌های مأموران دولت عثمانی^۶ اطلاعات بسیار مهمی را از این دوره منعکس می‌کنند و یکی از وجوه اهمیت آنها زاویه دید متفاوتشان نسبت به منابع ایرانی است. این افراد اگرچه در معنای وسیع کلمه، ایران-شناس‌اند؛ به این اعتبار که در پی شناخت ایران برآمده‌اند؛ آثارشان را نمی‌توان پژوهش‌های علمی ایران‌شناسانه در معنای دقیق و جدید این کلمه تلقی نمود.

اما با شکل‌گیری دانش شرق‌شناسی و ایران‌شناسی به عنوان یک حوزه مطالعاتی آکادمیک و جدید، و با اهمیت یافتن تاریخ ایران و موضوعات مربوط به آن در این حوزه، طبیعتاً تاریخ این دوره نیز موضوع پژوهش‌هایی قرار گرفت که می‌توان عنوان دقیق پژوهش‌های ایران‌شناسانه را به آنها داد. این نوشتار در پی تحلیل همین پژوهش‌ها و به طور خاص، آراء سه تن از مهم‌ترین ایران‌شناسان پژوهشگری است که به صورت تخصصی دوره افشاریه را به عنوان نقطه تمرکز کار خود برگزیده‌اند. نخستین پژوهش‌های عالمانه و جدید در خصوص این دوره را می‌توان در کارهای لارنس لاکهارت مشاهده کرد و به ویژه دو کتاب مهم او در این زمینه را باید کلاسیک‌های پژوهش‌های افشاری دانست. تمامی پژوهشگران ایرانی یا غیرایرانی که بعد از او به پژوهش در خصوص تاریخ این دوره پرداخته‌اند به نوعی از نتایج تحقیقات او بهره‌مند شده‌اند. پس از وی، آراء دو ایران‌شناس دیگر بررسی شده است که زاویه دید متفاوتی را نسبت به وقایع این دوره آشکار نموده‌اند؛ یکی بر مسائل نظامی تأکید کرده و دیگری تلاش کرده است تا تاریخ این دوره را از حیث مسائل فکری و چالش مشروعیت بازخوانی کند.

در اینجا باید به آثار تعدادی از ایران‌شناسان دیگر نیز اشاره کرد که پژوهش‌های آنان در حوزه تاریخ افشاریه مهم و ارزشمند است. در ابتدا باید به پیتر آوری اشاره کرد که مدخل مربوط به دوره افشاریه در تاریخ ایران کمبریج توسط او به رشته تحریر درآمده است. او در این مقاله می‌کوشد نحوه مواجهه نادر را با میراث مادی و معنوی صفوی بررسی کند (Avery 1991: 3-63). دومین فردی که پژوهش‌های مهمی را در خصوص این دوره انجام داده ویلم فلور است که اگرچه پژوهش‌های پرشمار

او موضوعات متنوعی را در برمی گیرد؛ مطالعات وی بر روی اسناد آرشیو کمپانی هند شرقی درهلند مقارن با حملات افغانان به اصفهان و به طور خاص، کتاب وی با عنوان ظهور و سقوط نادرشاه به روایت منابع هلندی (Floor, 2009) اطلاعات بسیار ارزشمندی را در خصوص حکومت نادرشاه، به ویژه سبزه‌های آغازین او با شاه‌زادگان صفوی از عینک شاهدان هلندی ارائه می‌نماید.

این مقاله می‌خواهد پژوهش‌ها و آراء سه پژوهشگر ایران‌شناس مشهور یعنی لارنس لاکهارت، مایکل آکسورثی و ارنست تاکر را درباره تاریخ دوره افشاریه مورد مطالعه، تحلیل و طبقه‌بندی قرار داده و دیدگاه‌های حاکم بر این پژوهش‌ها را تحلیل و تبیین نماید. فعالیت این پژوهشگران در فضای ایران-شناسی جهان انگلیسی‌زبان قابل تأمل است و مقایسه آراء آنان و زاویه دید متفاوتشان نسبت به مسائل دوره حکمرانی افشاری می‌تواند نموداری از دیدگاه‌ها و نظرگاه‌های مختلف ایران‌شناسانه نسبت به وقایع این دوره را ارائه دهد. روش بررسی این سه پژوهشگر روش تاریخی متکی بر آثار و کتابهای آنان است.

سه نگاه در آثار سه ایران‌شناس

۱. لارنس لاکهارت؛ نگاه جامع و فضل تقدّم

نخستین پژوهش‌های علمی جدید در خصوص دوره افشاریه را باید پژوهش‌های لاکهارت قلمداد نمود. او در سال ۱۹۳۵، رساله دانشگاهی خود را در خصوص نادرشاه نوشت و نسخه تصحیح‌شده‌ای از این رساله را که «اولین تحقیق جدید در خصوص نادرشاه» (Tucker 2000) شناخته می‌شود، در سال ۱۹۳۸ منتشر کرد. این اثر در واقع یک تک‌نگاری جامع از نادرشاه است که تمامی وقایع زندگی او را در برمی‌گیرد. لاکهارت نادرشاه و عصر وی را در دل یک پیش‌زمینه بسیار گسترده مطالعه می‌کند و گزارشی به دست می‌دهد که همه جنبه‌های حیات او را در برمی‌گیرد. این نگاه جامع را می‌توان مهم‌ترین شاخصه پژوهش‌های لاکهارت در خصوص این دوره دانست. در واقع، رویکرد اصلی او در تاریخ‌نگاری دوره افشاریه تأکید بر توصیف جامع و گسترده وقایع است.

این جامعیت بخشی به دلیل بهره‌مندی او از مجموعه بسیار گسترده‌ای از منابع در طیف‌ها و منشأهای گوناگون شامل منابع ایرانی، عثمانی، روسی، انگلیسی، هلندی و ... است. او فصلی را در آغاز رساله خود به معرفی و نقد این منابع اختصاص داده و آنها را به دو دسته منابع شرقی و منابع اروپایی تقسیم کرده است. علی‌رغم اینکه زمان زیادی از تدوین این فهرست می‌گذرد و اکنون منابع بیشتری از آن

دوره مورد شناسایی قرار گرفته است^۸، همچنان اطلاعات آن به ویژه هنگامی که به نقد روایت‌های منابع می‌پردازد قابل استفاده و ارزشمند است. به عنوان نمونه، او به نادرستی بعضی از گزارش‌های حزین درباره جنگ‌های نادر و نیز اهمیت روایت‌های بیان واقع از حیث اطلاعات مربوط به اوضاع جسمانی و سلامتی نادر اشاره کرده است. لاکهارت در نسخه کتابی این رساله، بخش معرفی منابع را به قسمت ضمایم کتاب منتقل کرده و علاوه بر آن، دو ضمیمه مهم دیگر را نیز در خصوص تاریخچه کمپانی مسکووی و کمپانی هند شرقی انگلستان به کتاب اضافه کرده است (Lockhart 1938: 282-313)^۹.

او در این تئنگاری، سیر وقایع را از کودکی و پیشینه خانوادگی نادر آغاز می‌کند. در جایی اشاره کرده است که دلیل پرداختن او به کودکی نادر، تصحیح داستان‌های عجیبی است که در خصوص هویت او وجود دارد و او را به ملیت‌های مختلف منسوب کرده است (Lockhart 1939: 265). او سپس فضای اواخر دولت صفوی را بررسی می‌کند. نگاهی به فهرست این کتاب به روشنی آشکار می‌سازد که لاکهارت تقریباً تمامی رویدادهای مهم مربوط به این شخصیت را در اثر خود بررسی کرده است. جامعیت و فضل تقدّم این اثر در مقدمه نخستین مترجم فارسی کتاب هم مورد اشاره قرار گرفته است. مشفق همدانی در این مقدمه چنین می‌گوید: «الحق و الانصاف از میان کتاب‌هایی که تاکنون درباره نادرشاه انتشار یافته، کمتر کتابی مانند نادرشاه لاکهارت انگلیسی که مدت چندین سال مؤلف آن با تحمل زحمات طاقت‌فرسا و کاوش در کلیه منابع معتبر دنیا مدارک متقن تردیدناپذیری برای تهیه آن به دست آورده ... محلّ اعتماد و توجه تواند بود» (لاکهارت ۱۳۳۱: ۸) و سپس با توجه به فضای سیاسی-اجتماعی ایران در سال ۱۳۳۱، مترجم که مشی سیاسی او به سیاست دکتر مصدّق و نهضت ملی نزدیک بوده، آرزو کرده است که با در پیش گرفتن راهی که آغاز شده، هم‌چون عصر نادر، ایران دوباره مجد و عظمت پیشین خود را باز یابد: «امیدوارم در این دوران رستاخیز ملی و بیداری وجدان ایرانیان، مطالعه این اثر مفید شیفتگان مجد و عظمت ایران را در بازیافتن عوامل افتخار و عزّت و سربلندی کشور خویش در دنیا کمک کند» (همان).

جامعیت نگاه لاکهارت در این اثر، او را به سمت تألیف پژوهش مهم دیگری کشانده است. او خود در مقدمه کتاب/نقراض سلسله صفویه اشاره کرده که فکر نگارش این کتاب در هنگام تألیف کتاب نادرشاه به ذهنش خطور کرده است تا بدین طریق، مقدمات وقایع مذکور در آنجا را تبیین کند (لاکهارت،

۱۳۸۰: یازده). او این کتاب را نیز به توصیف جامع و گسترده وضعیت ایران در اواخر دولت صفوی از اوضاع سیاسی تا جمعیت، اقتصاد، اوضاع اداری، وضعیت مرزها و ... اختصاص داده است. اغراق نیست اگر بگوییم نقدی که دیکسون در ۱۹۶۲ بر این کتاب نوشته، به اندازه خود این کتاب مورد توجه قرار گرفته است و هر جا سخن از کتاب *انقراض سلسله صفویه* به میان آمده، به نقد دیکسون نیز اشاره شده و نظرگاه وی مورد رد یا قبول قرار گرفته است. دیکسون در این یادداشت منتقدانه نسبتاً مفصل، به جنبه‌های مختلف این کتاب از نقایص واژگانی و ساختاری تا خطاهای تحلیلی می‌پردازد ولی آنچه بسیار شهرت یافته، نقد وی بر نگاه حاکم بر اثر لاکهارت است. دیکسون این اثر را در مکتب تاریخ‌نگاری سایکس-کرزن قرار داده و از نگاه استعماری و شرق‌شناسانه حاکم بر آن انتقاد می‌کند؛ نگاهی که از بالاست و قدرت برتر را در غربیان می‌بیند (Dickson 1962: 510). نظرگاه دیکسون در نقد این کتاب البته خود نیز مورد نقد پژوهشگران تاریخ افشاریه واقع شده و عده‌ای او را به بی‌انصافی و اغراق در نقد متهم نموده‌اند (به عنوان نمونه: Axworthy 2006: 331). با توجه به جامعیت نگاه لاکهارت، می‌توان در آثار او ردپایی را از هر آنچه که در آراء دو ایران‌شناس دیگر موضوع این نوشتار غلبه دارد پیدا کرد. لاکهارت هم به چالش‌های مشروعیتی نادر و تلاش وی برای کسب جایگاهی در جهان اسلام در تقابل با دولت عثمانی اشاره کرده (Lockhart 1939: 269, 278) و هم بارها به توانایی‌ها و نبوغ نظامی نادر و درک وی از اهمیت نیروی دریایی اذعان نموده است (Lockhart 1959: 98). از سوی دیگر، همین جامعیت سبب شده است که در هر اثر پژوهشی با هر زاویه دیدی نسبت به وقایع عصر افشاری، ارجاع‌های مهمی به پژوهش‌های لاکهارت وجود داشته باشد.

۲. مایکل آکسورثی^{۱۰}، تأکید بر انقلاب نظامی

دیدگاه غالب بر زاویه دید و پژوهش‌های آکسورثی را باید دیدگاه نظامی دانست؛ به عبارت بهتر، او عصر افشاری را از منظر وقایع نظامی این دوره مشاهده و تحلیل کرده است و البته باید اذعان نمود که مانورهای نظامی و جنگ‌های فراوان این دوره محمل خوبی برای چنین منظری است. توجه به جنبه نظامی فعالیت‌های نادر البته بیش‌وکم در تمامی پژوهش‌های مربوط به دوره افشاریه قابل ملاحظه است؛ چرا که نادرشاه بخش اعظم دوران حکومت خود را در جنگ و مناقشات نظامی

گذراند و نظامی‌گری را باید جنبه غالب دولت تأسیس شده از سوی او دانست؛ ولی آنچه سبب می‌شود دیدگاه آکسورثی را در این زمینه متمایز بدانیم این است که او منحصرأ و به صورتی تخصصی به مسائل نظامی دوره افشاریه توجه کرده و با این عینک، به تحلیل وقایع پرداخته است. اصطلاح «انقلاب نظامی» از پربسامدترین اصطلاحات در تألیفات گوناگون اوست و او در صدد است تا اثبات کند آنچه در عصر حکومت نادر رخ داد، یک انقلاب نظامی بود و منجر به ایجاد ارتشی با پایه‌های مدرن گردید؛ هرچند به دلایل گوناگون، آن بنیادی که نادر ایجاد کرده بود تداوم نیافت و از میان رفت.

نامی که آکسورثی برای اصلی‌ترین تألیف خود در خصوص این دوره برگزیده به روشنی گویای همین زاویه دید اوست. او این کتاب را *شمشیر/یران* نام نهاده و در واقع این نام را تمثیلی از نادرشاه در نظر گرفته است. نخستین صفحه کتاب پس از عنوان نیز حاوی تصویر شمشیر نادرشاه است و در زیرنویس تصویر، اشاره شده که نادر در موقعیت‌های فراوانی، خود را پسر شمشیر معرفی کرده است. علاوه بر این، علی‌رغم اینکه کتاب سیر کورونولوژیک دارد و وقایع را از حمله افغان‌ها تا قتل نادر و منازعات پس از وی به ترتیب تاریخی بررسی می‌کند، او پیشگفتار کتاب را «نقطه اوج»^{۱۱} نام نهاده و آن را به طور کامل به شرح ماجرای حمله پیروزمندانه نادر به هند و ارائه تصویری قهرمانانه از این رویداد اختصاص داده است. به عبارت دیگر، او نقطه اوج دوره نادری را فتح شکوهمندانه او در هند دانسته و اشاره می‌کند که نادر توانست ایران را پس از سال‌ها ضعف به جایگاهی برساند که بتواند چنین فتحی را رقم بزند.

آکسورثی در کتاب *شمشیر/یران* یک زندگی‌نامه کامل و درواقع، یک تک‌نگاری از نادرشاه ارائه کرده است. این تک‌نگاری از تولد تا مرگ نادر را در بر می‌گیرد و علاوه بر آن، حتی به شرایط معیشتی و زیستی محل تولد او نیز توجه دارد. او سعی می‌کند تصویری جامع از زیست کوچ‌نشینی قبیله و خانواده نادر و اثرات حملات ترکمن‌ها بر این منطقه ترسیم کند. او در این تک‌نگاری، توجه خاصی را به داستان‌ها و روایت‌های عامه در خصوص نادر نشان داده است. ویژگی‌های شخصیتی نادر سبب شده است پاره‌ای روایت‌های داستانی حول او شکل بگیرد. بخشی از این روایت‌ها در منابع ذکر شده‌اند و آکسورثی تلاش کرده است رگه‌هایی از واقعیت را از دل این داستان‌ها استخراج کند و یا نشان دهد که ساخت این داستان‌ها با چه هدفی صورت گرفته است. به عنوان مثال می‌توان به داستان ملاقات

نادر با یک فالگیر در زمان حضور او در دربار شاه سلطان حسین صفوی اشاره کرد (Axworthy 2006: 23).

آکسورثی ارتش ایجاد شده توسط نادر در اوایل دهه ۱۷۴۰ را قدرتمندترین ارتش جهان در دوران خود دانسته است. به زعم وی، فرماندهان همین ارتش در طول دهه‌های بعدی تبدیل به رهبرانی شدند که دولت‌های مستقلی را در افغانستان و گرجستان ایجاد کردند (Ibid: XV). او بر این باور است که با توجه به شرایط ایران و جهان در قرن هجدهم، اگر شخصیتی با توانایی‌های نظامی نادر در ایران ظهور نمی‌کرد، ایران سرنوشتی همچون لهستان در همین قرن می‌یافت و قلمروی بزرگ ایرانی میان افغان‌ها، روس‌ها و ترکان عثمانی تقسیم می‌شد. از سوی دیگر، او ابراز می‌دارد که اگر نادر دوره حکومت طولانی‌تر و خردمندانه‌تری می‌داشت و جانشین شایسته‌ای برای خود انتخاب می‌کرد، می‌توانست با اصلاحات نظامی که آغاز کرده بود اقتصاد و جامعه ایران را نیز تحول بخشد و در تاریخ ایران، به چهره‌ای همچون پطر کبیر در تاریخ روسیه بدل شود (Axworthy 2008: 162/ 2007: 646). آکسورثی سقوط دولت صفوی را نیز از زاویه مسائل نظامی بررسی کرده و بر این باور است که در خصوص تأثیر رکود اقتصادی اواخر عصر صفوی بر سقوط این دولت بیش از اندازه اغراق شده است (Axworthy 2006: 28). او دلیل شکست صفویان در برابر قوای افغان را انحطاط ارتش صفوی دانسته است (Ibid: 49-50).

در سطور بالاتر به استفاده فراوان آکسورثی از مفهوم «انقلاب نظامی» اشاره شد. این اصطلاح را باید یکی از مفاهیم کلیدی در نظرگاه او نسبت به عصر نادرشاه تلقی کرد. او این نظریه را در نقد و رد نظریه «امپراطوری‌های باروتی» مارشال هاجسون به کار برده است^{۱۲}. هاجسون این اصطلاح را به دلیل استفاده گسترده دولت‌های صفوی، گورکانیان هند و عثمانی از سلاح‌های آتشین، به آنان اطلاق کرده است. پیش‌تر از آکسورثی، رودی متی در مقاله مفصلی این دیدگاه را در خصوص دولت صفوی به چالش کشیده است. متی اشاره می‌کند که اولاً استفاده از سلاح‌های آتشین و باروتی در تاریخ ایران، دست کم از قرن پانزدهم میلادی مسبوق به سابقه است و ثانیاً صفویان به صورت محدودی از آتش توپخانه استفاده می‌کردند و در واقع، شیوه‌های جنگی آنان متأثر از سلاح‌های جدید دچار تحولات شگرفی نشده است (Matthee 1996: 369-408). می‌توان گفت آکسورثی نیز تحت تأثیر این بررسی جامع رودی متی قرار گرفته و اطلاق عنوان امپراطوری باروتی را به دولت صفوی صحیح

ندانسته است (Axworthy 2008: 141 / 2018: 49). او البته یک گام فراتر رفته و نادرشاه را بانی انقلاب نظامی در تاریخ ایران و یکی از پایه‌های این انقلاب را کاربرد گسترده سلاح‌های باروتی دانسته است.

آکسورثی بر این باور است که گرایش فراوان‌تر نادر به استفاده از سلاح‌های آتشین و باروتی در قیاس با شاهان صفوی و نیز بهره‌گیری از سربازان دائمی در ارتش، از جنبه‌های مهم این انقلاب نظامی است. به زعم وی، این‌ها همه ابداعات نادر بوده و پیش از او سابقه نداشته است. او اشاره می‌کند که اشتغال دائمی سربازان نیازمند پرداخت دستمزد دائمی به آنان نیز بود و بنابراین مقتضی بود منابع مالی افزایش یابد. این امر خود بر سیاست‌های اقتصادی دولت نادرشاه اثرگذار بوده است. درواقع اقدامات اقتصادی او را نیز باید از زاویه نظامی‌گری تحلیل نمود. به زعم آکسورثی، نادر به جای یک ارتش مبتنی بر نیروهای ایلی، یک نیروی نظامی مدرن تأسیس کرد (Axworthy 2008: 160).

آکسورثی در سال ۲۰۰۷ در مقاله‌ای به طور مشخص به بسط نظریه انقلاب نظامی پرداخت. مدعای اصلی این مقاله این است که ایران تنها در زمان حکومت نادرشاه توانست به طور کامل و فراگیر از سلاح‌های باروتی استفاده کند (Axworthy 2007: 636). او در این مقاله سعی کرده است تا با استفاده از روایت‌های مختلف معاصر، آمارهای نظامی از دوره حکومت نادرشاه ارائه دهد تا بدین طریق، مشخص شود تا چه میزان از سلاح‌های جدید و نیز سربازان متخصص در کاربرد این سلاح‌ها در ارتش او استفاده می‌شده است (Ibid: 639-641). انقلاب نظامی مورد نظر آکسورثی تنها در گسترش استفاده از سلاح‌های باروتی خلاصه نمی‌شود؛ بلکه بر مدیریت صحیح نظامی، تنوع قومی و مذهبی و بهره‌گیری از مشاوران خارجی به ویژه روس‌ها تأکید دارد. او البته در جای دیگری اذعان داشته است که نظریه «انقلاب نظامی» ساخته اوست و ممکن است مورد قبول همه پژوهشگران تاریخ این دوره نباشد (Axworthy 2017: 46).

به عنوان جنبه‌ای دیگر از تحلیل سیاست‌های نظامی، آکسورثی در مقاله‌ای استراتژی‌های نظامی نادر را در خلیج فارس و تلاش او را برای ایجاد ناوگان در این پهنه آبی تحلیل کرده تا نشان دهد که این برنامه‌ها بخش مهمی از سیاست کلان‌تر نادر در هند بوده است (Axworthy 2011: 31). برنامه دریایی نادر در خلیج فارس در ابتدا از نیاز او برای کنترل سواحل و جلوگیری از فرار شورشیان و مخالفان

مجله مطالعات ایرانی اسلامی، دوره ۱۲، شماره ۳-پاییز ۱۴۰۱، صفحه ۳۲-۶۱.

آغاز شد و در نهایت، به جایی رسید که به واسطه آن، نادر می‌خواست خلیج فارس را به مسیر مرکزی تجارت میان قلمروی تحت سلطه خود در هند و عراق بدل کند (Ibid: 38).

آکسورثی در اثر دیگری با عنوان *امپراتوری اندیشه*، که می‌توان آن را یک دوره مختصر از تاریخ ایران از دوره مادها تا دوران پس از انقلاب اسلامی دانست، در پی این برآمده است تا نقاط متداوم را در طول تاریخ ایران پی‌جویی کند. عنوانی که او برای پیشگفتار این کتاب انتخاب کرده، «انعطاف‌پذیری چشمگیر اندیشه ایران»^{۱۳}، در واقع پاسخ او به این سوال است که چگونه علی‌رغم تحولات و رفت‌وآمدهای سیاسی پی در پی در تاریخ ایران، می‌توان یک تداوم فکری را مشاهده کرد؟. به عبارت بهتر، او انعطاف‌پذیری و نفوذ فکری-معنوی طبقه کوچکی از ایرانیان فرهیخته و دیوان‌سالار را کلید پاسخ به این سؤال دانسته است (Axworthy 2008: 120). او در کتاب دیگری که در واقع، معرفی مختصری از ایران است، یک فصل را به طور کامل به همین سؤال اختصاص داده و از تداوم فکری و معنوی ایران، علی‌رغم آمودشدهای سیاسی سخن گفته است.

علاقه پژوهشی آکسورثی به مطالعه تاریخ ایران در دوره افشاریه باعث شد که او در سال ۲۰۱۳ کنفرانسی را به طور خاص در خصوص تاریخ ایران قرن هجدهم با حمایت مالی BIPS^{۱۴} برگزار کند. او از مهم‌ترین پژوهشگران این حوزه در سرتاسر جهان دعوت کرد تا در این کنفرانس به ارائه مطلب بپردازند. مقالات این کنفرانس در سال ۲۰۱۸ در قالب کتابی با عنوان *بحران، سقوط، نظامی‌گری و جنگ داخلی* به چاپ رسید. مقاله‌ای از ارنست تاکر، دیگر ایران‌شناس مورد بحث در این نوشتار نیز در این کتاب منتشر شده است.

هم آکسورثی به عنوان سرویراستار این مجموعه و هم دیوید مورگان به عنوان متخصص در تاریخ ایران میانه، بر این مجموعه مقدمه نوشته‌اند. وجه اشتراک هر دو مقدمه تأکید آنان بر ضرورت پژوهش‌های جدی‌تر و دقیق‌تر در خصوص تاریخ قرن هجدهم ایران است. مورگان اشاره کرده است که در زمانی که مشغول نگارش کتاب ایران دوره میانه بوده تنها آثار پژوهشی مهم و عالمانه در خصوص این دوره دو اثر لاکهارت بوده‌اند (Axworthy 2018: VIII)^{۱۵}، ولی چنین کنفرانسی به وی نشان داده که کارهای قابل توجهی در این حوزه در حال انجام است. او به ویژه از دو پژوهش جدید نام می‌برد که دیدگاه‌های مهمی را در خصوص تاریخ قرن هجدهم ایران ارائه می‌کنند و دانش ما را

از آنچه لاکهارت بیان کرده فراتر می‌برند: کتاب شمشیر/ایران و کتاب مشروعیت‌یابی نادر در ایران پس‌اصفوی تألیف ارنست تاکر (Ibid: IX)؛ که در بخش بعد به آن خواهیم پرداخت. آکسورثی نیز در یادداشت خود در مقدمه این کتاب اشاره کرده است که این دوره عموماً دوره‌ای فراموش‌شده در تاریخ ایران است و در کتاب‌های تاریخی عموماً با گذر از این دوره، پس از فصلی مربوط به صفویه، فصلی مربوط به دوره قاجار قرار می‌گیرد (Ibid: 1-2)^{۱۶} این در حالی است که بسیاری از روندهای قاجاری ریشه در وقایع این دوره دارند؛ به عنوان مثال او واگذاری حکومت‌های ایالات به شاهزادگان در دوره قاجاریه را واکنشی در برابر تمرکزگرایی نظامی عصر نادر دانسته است (Ibid: 3).

موضوع اصلی مقاله‌ای که آکسورثی خود در این مجموعه نوشته، پاسخ به انتقاداتی است که پس از انتشار مقاله «ارتش نادرشاه» در سال ۲۰۰۷ از سوی پژوهشگران مطرح شده است. پیش‌تر اشاره شد که آکسورثی در این مقاله به صورتی جامع، ایده خود مبنی بر وقوع انقلاب نظامی در ایران در دوره حکومت نادرشاه را تشریح و تبیین کرده است. او در این مقاله ابراز می‌دارد که آمارهای نظامی موجود از دوره نادرشاه مؤید این انقلاب است و تحول نیروی انسانی و سلاح را در این ارتش نشان می‌دهد. وی خاطرنشان می‌سازد که این آمارها تنها از یک دسته از منابع استخراج نشده بلکه مجموعه‌ای از منابع با منشأ ایرانی، انگلیسی، روسی، هلندی، ترکی، هندی و ... مورد ملاحظه قرار گرفته است (Ibid: 45). او به عنوان شاهدی از وجود سلاح‌های آتشین جدید در این دوره، به تصاویر موجود در نسخه مصور تاریخ جهانگشای نادری استناد می‌کند (Ibid: 47).

آکسورثی تاریخ روابط خارجی عصر نادر را نیز از زاویه مسائل نظامی بررسی کرده است. او اشاره می‌کند که روابط نادر با روس‌ها متأثر از وجود یک دشمن مشترک (عثمانی) بوده و جنبه نظامی داشته و نادر از مشاوره‌های نظامی افسران روسی استفاده کرده است (Axworthy 2007: 644). وی روایت مربوط به مأموریت بازیل واتاتزس، سیاح و بازرگان یونانی را برای بردن پیامی از نادر به ژنرال لواشف بر همین اساس تفسیر کرده است؛ به ویژه اینکه در نظر آوریم که نادر در این زمان در مراحل ابتدایی کار خود بوده و به عنوان نایب‌السلطنه طهماسب دوم فعالیت می‌کرده است (Axworthy 2006b: 333).

یک دیدگاه انتقادی مکرر و مشترک در اغلب آثار آکسورثی مشاهده می‌شود و آن انتقاد از دیدگاه تاریخ‌نگاری عصر ویکتوریایی نسبت به دوره افشاریه و به ویژه نادرشاه است. او بر این باور است که علی‌رغم اینکه اقدامات نادر توجه بسیاری از اروپاییان را در قرن هجدهم به سوی خود جلب کرده و تصویری قهرمانانه از او ساخته شده بود، دیدگاه غالب بر تاریخ‌نگاری ویکتوریایی در بریتانیای قرن نوزدهم که شاهان و فرمانروایان شرقی و ایرانی را افرادی منفعل و ضعیف نشان می‌داد، سبب شد از این زمان، او به حاشیه برود و به چهره‌ای ناشناخته تبدیل شود؛ چرا که نادر در الگوی قالبی این تاریخ‌نگاری نمی‌گنجد و چه بسا دستاوردهای او افسانه قدرت ارتش‌های اروپایی را کمرنگ می‌کرد (Axworthy 2006a: XVI / 2008: 163). آکسورثی بخشی از انتقادات نسبت به نظریه

انقلاب نظامی خود را نیز متأثر از همین نگاه می‌داند (Axworthy 2018: 48).

به باور نگارنده، نکته بدیعی که در آراء و پژوهش‌های آکسورثی دیده می‌شود و شایسته بررسی‌های دقیق‌تر است، نظری است که او در خصوص نام‌گذاری دولت تأسیس‌شده توسط نادرشاه ارائه کرده است. او اشاره می‌کند که اطلاق نام «افشاری» به این دولت نادرست و گمراه‌کننده است؛ چرا که بر خلاف دیگر سلسله‌ها، مؤسس آن مقام رهبری و فرماندهی ایل منسوب به آن را نداشته است؛ نه نادر و نه پدر و اجداد او در جایگاه رهبری ایل افشاری نبوده‌اند. علاوه بر این، در تمام دوران حیات سیاسی نادر، بخشی از جدی‌ترین مخالفان و رقبای او را افراد ایل افشاری تشکیل می‌داده‌اند و نیز در حلقه نزدیکان نادر عده کمی از این ایل (به جز اعضای نزدیک خانواده اش) قرار داشته‌اند. خود نادر نیز با روحیات و ویژگی‌های شخصیتی که در دل روایت‌های تاریخی آشکار است و بارها عامل موفقیتش را نه پیوندهای خاندانی، بلکه توانایی‌های فردی‌اش دانسته است در صدد نبود تا دولتی را به نام ایل خود تأسیس کند بلکه این دولت را منسوب به شخص خود و به عنوان «دولت نادری» معرفی می‌کرد (Axworthy 2008: 161). آکسورثی متذکر شده است که در مکاتبات دیپلماتیک عصر نادرشاه نیز از اصطلاح «دولت نادری» و نه «دولت افشاری» استفاده شده است (Axworthy 2018: 7, 55).

نقطه محوری و زاویه دید اصلی ارنست تاکر به مطالعه تاریخ دوره نادرشاه مسئله مشروعیت و مشروعیت‌سازی است. بی‌تردید تأسیس دولتی پس از دولت دیرپای صفوی با ویژگی‌های ممتاز و متفاوت آن در تاریخ ایران کار ساده‌ای نبود و مؤسس دولت بعدی را همواره با چالش مشروعیت مواجه می‌کرد؛ حال اگر شرایط نادر را در نظر آوریم این مشکلات بیشتر هم خواهد شد. نادر پیوندهای خاندانی برجسته‌ای نداشت و علاوه بر این، با شروع فعالیت‌های خود تحت لوای کمک به احیای دولت صفوی و سپس اقدام به برانداختن آن دولت، تصویر فردی خائن و غاصب را از خود در افکار عمومی ثبت کرد. بنابراین چالش مهمی که نادر با آن مواجه شده بود چالش ساخت مشروعیت بود. پرسش اصلی که تاکر در آثار گوناگون خود در صدد پاسخ به آن برآمده است همین پرسش است که نادر چگونه توانست دولت خود را مشروع سازد؟ به زعم نگارنده، در میان پژوهشگران تاریخ دوره افشاریه، تاکر یکی از دقیق‌ترین و جامع‌ترین پاسخ‌ها را به این پرسش داده است.

اصلی‌ترین اثر تاکر کتاب او با عنوان *مشروعیت‌یابی نادر در ایران پساصفوی* است که در اصل، رساله دکتری وی در دانشگاه شیکاگو بوده است؛ ولی خود در مقدمه کتاب اذعان دارد که ایده اولیه آن با پژوهش‌ها و مقالات بعدی پخته‌تر شده است. تاکر در این کتاب، در پاسخ به سؤال پیش گفته به دو راه کسب مشروعیت برای نادر اشاره کرده است: نخست ایده مذهب جعفری و تلاش برای شناساندن آن به عنوان پنجمین مذهب اسلامی و دوم تأکید بر پیوندهای ترکمانی خود.

نادر تلاش‌های خود برای کسب مشروعیت را از شورای دشت مغان آغاز کرد. او مسیر سختی را در پیش رو داشت؛ چرا که ناچار بود با جایگاهی که صفویان طی دو قرن ساخته بودند مقابله کند (Tucker 2006: 2). تاکر به برداشت‌های نادرستی که از ایده مذهب جعفری وجود دارد اشاره کرده و اذعان داشته است که پژوهشگرانی همچون لاکهارت از آنجا که این ایده را در دل برنامه کلان‌تر نادر برای مشروعیت‌یابی قرار نداده‌اند، در تحلیل آن دچار خطا شده‌اند (Ibid: 7).

از آنجا که مخاطب نادر در قبولاندن ایده‌های مشروعیت‌بخش خود به ویژه ایده مذهب جعفری، دولت عثمانی بوده است؛ در پژوهش‌های تاکر نگاه ویژه‌ای به روابط ایران و عثمانی در این عصر وجود دارد. او به میزان گسترده‌ای از مکاتبات میان مقامات دولت نادر و دولت عثمانی استفاده کرده و به صورتی بسیار ماهرانه، تلاش کرده است تا از طریق بررسی سیر تحول مفاهیم در این مکاتبات در زمان‌های مختلف، مراحل رشد ایده‌های مشروعیت‌بخش نادر را ردیابی کند. تاکر اشاره می‌کند که نادر پیش از

سلطنت رسمی و در زمانی که نایب‌السلطنه شاهان صفوی بود در مکاتبات خود با عثمانی برای اقناع آنان از «مشروعیت موروثی صفویان» (Ibid: 34) سخن می‌گفت و سپس چون به سلطنت رسید و ایده مذهب جعفری را مطرح کرد، آن را طرحی در جهت حل اختلافات در جامعه مسلمانان و شاهان صفوی را عاملان ایجاد فساد و تباهی و تفرقه در این جامعه معرفی می‌کرد (Ibid: 39-40). تاکر در جای دیگری اشاره کرده است که ایده مذهب جعفری یک نسخه داخلی و یک نسخه خارجی داشت. به عبارت بهتر، نادر نسخه‌ای محافظه کارانه‌تر و معتدل‌تر از این اندیشه را به مخاطب ایرانی عرضه می‌کرد و در مقابل، نسخه افراطی آن را در برابر عثمانی به کار می‌بست (Tucker 1994: 171) و به همین دلیل است که در نارضایتی‌های داخلی علیه نادر، سیاست‌های مذهبی او نقشی کمتر از برانداختن صفویه داشته و حتی در تاریخ‌های هوادار صفوی نیز انتقادات تندی نسبت به مذهب جعفری وجود ندارد (Ibid: 176-178).

علاوه بر طرح ایده مذهب جعفری که در راستای مقابله با ادعاهای مذهبی صفویان بنا شده بود، نادر باید برای پیشینه خانوادگی گمنام خود نیز چاره‌ای می‌اندیشید. فقدان پیوندهای سلطنتی در این پیشینه، سبب شد که او میان خود و چهره‌های فاتحی همچون چنگیزخان و تیمور که در سنت کوچ‌نشینان آسیای مرکزی به عنوان رهبرانی خودساخته مطرح بودند پیوند برقرار کند (Tucker 2006: 12). حتی ایده مذهب جعفری را نیز می‌توان به نوعی در راستای تلاش نادر برای پیوند زدن خود با خاطره تیمور در نظر گرفت؛ چرا که تیمور نیز در صدد بود تا اتحادی را در دارالاسلام شکل دهد (Ibid: 73). تاکر به درستی اشاره می‌کند که تمامی مهرها، سکه‌ها و نمادهای سلطنتی نادر پس از شورای دشت مغان از هرگونه عنصر ارجاع‌دهنده‌ای به عقاید شیعه و سنی خالی‌اند (Ibid: 41).

تاکر در کتاب خود نادر را به عنوان یک فرمانروای مدرن معرفی کرده است (Ibid: 15)؛ چرا که او به سؤالاتی که در خصوص سیاست، دین و هویت ملی وجود داشت پاسخ‌های مدرن داد، در واقع او تعریف جدیدی را از رابطه میان دین و سیاست ارائه کرد که با تعریف‌های قبلی متفاوت بود و شیوه مشروعیت‌یابی را در دولت‌های بعد از او نیز دگرگون کرد؛ چرا که جایگاه جدیدی برای مذهب در فرایند مشروعیت‌یابی ارائه شده بود (Ibid: 105)^{۱۸}.

نتیجه جنگ‌ها و مذاکرات طولانی نادر با عثمانی در عهدنامه کردن جلوه‌گر شد. تاکر در تعدادی از پژوهش‌های خود به این عهدنامه و اهمیت آن در تاریخ سیاسی ایران پرداخته است. به زعم وی، این

عهدنامه جایگاه ایران را در برابر دیگر جوامع اسلامی در زمانی که نظام جدید جهانی در حال شکل‌گیری بود مشخص‌تر کرد و موجب عادی‌سازی پایداری در روابط ایران و عثمانی شد (Tucker 1996: 18). او در مقاله دیگری که به موضوع روابط ایران و عثمانی پس از نادر می‌پردازد و در مجموعه مقالاتی به ویراستاری آکسورثی منتشر شده، به طور خاص بر تأثیرات این عهدنامه تمرکز کرده است. وی در این مقاله با اشاره به مکاتبات احمدخان درانی با مقامات دولت عثمانی و سردی پاسخ‌های عثمانی به درخواست‌های او، اشاره می‌کند که عهدنامه کردن روابط میان ایران و عثمانی را بر پایه‌های ملی بنا کرده بود و نه پایه‌های سلسله‌ای؛ و از همین روست که دولت عثمانی حتی پس از نادر هم تمایلی نسبت به بر هم زدن اساس آن توافق نداشت (Tucker 2018: 62). تاکر با بررسی مکاتبات مزبور اشاره می‌کند که سلطان مصطفی سوم در پاسخ به نامه‌های درانی که او را دعوت به تقسیم ایران می‌کرد، به مفاد عهدنامه کردن ارجاع می‌داد و ابراز می‌داشت که آن فقط عهدنامه‌ای مربوط به دوره حیات نادر نبوده بلکه فراتر از آن، توافقی میان دو دولت است (Ibid: 66). البته باید به این نکته توجه داشت و تاکر خود نیز بدان اشاره کرده است که بخشی از ایجاد ثبات در روابط ایران و عثمانی پس از عهدنامه کردن به این دلیل بود که هم ایران و هم عثمانی از نیمه‌های قرن هجدهم درگیر گرفتاری‌ها و چالش‌های خارجی دیگری شدند (Tucker 1996: 37).

بی‌تردید، یکی از ابزارهای مشروعیت‌سازی برای هر دولتی روایت‌های مورخانه است. تاریخ‌نگاران هر دوره‌ای سعی می‌کنند در دل گزارش رویدادها، چهره‌ای مشروع و مقبول از دولت متبوع خود بسازند. همین گره خوردن روایت‌های مورخانه با مسئله مشروعیت سبب شده است که در میان پژوهش‌های تاکر، مقالاتی را در خصوص تاریخ‌های دوره نادری ببینیم. در جلد دهم تاریخ ادبیات فارسی که به موضوع تاریخ‌نگاری فارسی اختصاص دارد، فصل مربوط به تاریخ‌نگاری در قرن هجدهم و اوایل قرن نوزدهم به قلم ارنست تاکر است. او ضمن اشاره به شباهت‌های اساسی ساختاری و زبانی میان تاریخ‌های این دوره و تاریخ‌های عصر صفوی (Tucker 2012: 258)؛ مثلاً شیوه تنظیم مطالب در جهانگشای نادری و عالم‌آرای عباسی و شیوه توصیف جشن نوروز (Ibid: 262-265) و نیز اشاره به ظهور تاریخ‌های هوادار صفوی در اواخر قرن هجدهم (Ibid: 269)، به طور خاص هم در این مقاله و هم در مقالات دیگری سعی کرده است روایت‌های منابع تاریخی را از زاویه چالش مشروعیت نادر تحلیل کند. او در مقاله‌ای با عنوان «تاریخ، خود و دیگری در دوره افشاریه» روایت‌های مورخان

مجله مطالعات ایرانی اسلامی، دوره ۱۲، شماره ۳-پاییز ۱۴۰۱، صفحه ۳۲-۶۱.

هندی را با روایت *عالم‌آرای نادری* از جنگ کرنال مقایسه کرده است. او اشاره می‌کند که در تمامی این روایت‌ها یک مضمون مشترک را می‌توان یافت و این مضمون مشترک «ضرورت تبعیت از حاکم» است (Tucker 1998: 207). مروی اقدام نادر را در برانداختن صفویان به عنوان شاهان قانونی و مشروع، خیانتی از جانب او می‌داند و نادر را در برابر چهره‌ای هم‌چون سعادت‌خان قرار می‌دهد که به محمدشاه گورکانی وفادار ماند (Ibid: 210).

دیدگاه‌های مروی به عنوان وقایع‌نگار رسمی دوره نادرشاه در خصوص مشروعیت دولت او، موضوع مقاله دیگری از تاکر نیز هست. مروی با اعتقاد به حق سلطنت صفویان، از یک سو شاهان ضعیف صفوی هم‌چون شاه سلطان حسین و شاه طهماسب دوم را که سبب سقوط این دولت شدند شماتت می‌کند و از سوی دیگر، گرفتن تاج و تخت صفوی توسط نادر و نیز کشتار بازماندگان صفوی توسط رضاقلی میرزا فرزند او را دو عامل سقوط سلسله افشاری عنوان می‌کند، در مرحله سوم، او راه‌حل مشکل مشروعیت را در شاهرخ می‌بیند که نژاد صفوی-افشاری داشت (Tucker 1993: 95-96 / 268: 2012).

در برابر دیدگاه مروی، دیدگاه میرزامهدی خان استرآبادی، دیگر تاریخ‌نگار مهم این دوره قرار دارد که بر حق سلطنت نادر تأکید و اشاره می‌کند که مشروعیت صفویان به پایان رسیده بود (Tucker 1993: 97). او سعی می‌کند نشان بدهد که چگونه حکومت نادرشاه با کسب موفقیت‌های نظامی، مشروعیت یافت (Ibid: 109). تاکر در ادامه مقاله، رویکردهای متفاوت این دو منبع مهم عصر افشاری را در برابر وقایع مختلف بررسی می‌کند. در دیباچه جهانگشای نادری به هیچ مسأله دینی یا خانوادگی اشاره نمی‌شود و تمرکز تنها بر توانایی‌های نظامی است. عزل طهماسب دوم عامل نجات ایران دانسته شده و در توصیف وقایع دشت مغان، بر خواست جمعی حاضران تأکید می‌شود. بر خلاف *عالم‌آرای نادری*، در اینجا هیچ اشاره‌ای به قتل طهماسب و اطرافیانش توسط رضاقلی میرزا وجود ندارد و نیز هیچ اشاره‌ای به تولد شاهرخ هم نیست؛ در حالی که مروی گزارش مشروحی در خصوص تولد او ثبت کرده است.

نتایج تحقیق

با شکل‌گیری حوزه‌های آکادمیک شرق‌شناسی و ایران‌شناسی در جهان، تاریخ ایران به عنوان یکی از زمینه‌های مهم پژوهشی در این حوزه مورد توجه قرار گرفت و ایران‌شناسان به ارائه آثاری در خصوص دوره‌های مختلف تاریخی ایران پرداختند. در این میان، البته به نظر می‌رسد که دوره افشاریه کمتر مورد توجه قرار گرفته و حجم پژوهش‌های تولید شده در خصوص آن زیاد نیست؛ هرچند به دلیل رویارویی‌های ابتدایی نادرشاه با صفویان، بخشی از پژوهش‌های فراوان ایران‌شناسان در خصوص عصر صفوی حاوی اطلاعات مهمی درباره حکومت نادرشاه نیز هست؛ ولی به عنوان مثال کمتر پژوهشی به دوره حکومت جانشینان او توجه نموده است. در این نوشتار، آراء سه تن از ایران‌شناسان متخصص در این دوره تاریخی مورد تحلیل قرار گرفت. سه زاویه دید متفاوت را در آثار آنان می‌توان مشاهده کرد: لارنس لاکهارت که فضل تقدّم در پژوهش‌های جدید در خصوص این دوره از آن اوست؛ به توصیف جامع و نگاه کلی‌نگرانه پرداخته و تلاش کرده است تا عصر حکومت نادر را در یک زمینه بسیار وسیع مورد بررسی قرار دهد. مایکل آکسورثی بر جنبه‌های نظامی تأکید کرده و با استفاده از کلیدواژه «انقلاب نظامی»، نادرشاه را بنیان‌گذار ارتش جدید در ایران، عنوان نموده است. ارنست تاکر نیز بر چالش‌های مشروعیتی نادرشاه تمرکز کرده و دو طرح «مذهب جعفری» و «ایجاد پیوندهای ترکمانی» را راه‌حل‌های نادر در مقابل این چالش معرفی کرده است.

در این میان، آنچه شایسته بررسی است روایت کلان‌تر ایران‌شناسانه از عصر افشاری و به ویژه شخص نادرشاه است. نخستین بار مارتین دیکسون در نقد آثار لاکهارت به نگاه برتری‌طلبانه شرق‌شناسان اشاره کرد و ادعان داشت که لاکهارت تاریخ این دوره را بر مبنای برتری و سلطه چهره‌های غربی تألیف کرده است. دیدگاه دیکسون البته بسیار مورد نقد قرار گرفت ولی آنچه جالب توجه به نظر می‌رسد این است که در سالیان اخیر، مایکل آکسورثی که خود متخصص تاریخ این دوره است به نوعی دیگر به این مسأله اشاره کرده و بی‌اعتنایی ایران‌شناسان به مطالعه تاریخ این دوره را ناشی از نظام تاریخ-نگاری بریتانیا در قرن نوزدهم دانسته است که شاهان ایرانی را ضعیف و منفعل نشان می‌داد و از آنجا که نادرشاه در این تلقی نمی‌گنجید، او را به حاشیه رانده است. به زعم نگارنده، این امر نشان می‌دهد که سیر پژوهش و مطالعه تاریخ عصر افشاری در جهان غیر ایرانی نیازمند بررسی‌های کلان است تا بتوان تحولات این مطالعه را از نخستین گزارش‌های شاهدان غیرایرانی معاصر تا ایران‌شناسان متأخر مورد تحلیل قرار داد.

پیوست:

^۱. در این میان باید اشاره کرد که وضعیت توجه پژوهشی به دوره زندگی نیز به همین صورت است و همچنان یکی از بهترین پژوهش‌ها در مورد این دوره، پژوهش جان پری است که در سال ۱۹۷۹ منتشر شده است. به باور نگارنده، می‌توان گفت هرچه از عصر صفوی دور می‌شویم، تعداد پژوهش‌ها کاهش می‌یابد و دوباره شاهد سیر صعودی در تألیف آثار پژوهشی در خصوص عصر قاجار هستیم.

^۲. Vatatzes 1939.

^۳. Otter 1748.

^۴. Hanway. 1753.

^۵. Bazin 1780.

^۶. سه گزارش مهم از سیاحان و مأموران دولت عثمانی را که در زمان حیات نادر به ایران آمده‌اند، می‌توان در کتاب *سفارت‌نامه‌های ایران* مطالعه کرد؛ سفرنامه آرتین طنپوری (صص ۱۰۱-۱۶۲)، سفرنامه نظیف مصطفی (صص ۱۶۵-۱۹۴)، سفرنامه رحمی تاتار (صص ۱۹۷-۲۴۲) در: ریاحی، ۱۳۶۸.

^۷. لارنس لاکهارت (جولای ۱۸۹۰ - می ۱۹۷۵) کارمند شرکت نفت ایران و انگلیس بود و در سال‌های ۱۹۲۶ تا ۱۹۳۰ در ایران زندگی می‌کرد. او به تاریخ ایران علاقه‌مند شد و به پژوهش در این حوزه پرداخت و سرانجام در سال ۱۹۳۵ دکترای خود را از مدرسه مطالعات آفریقایی و شرقی لندن با نگارش رساله‌ای در خصوص نادرشاه دریافت کرد. آخرین سفر او به ایران در سال ۱۹۷۱ اتفاق افتاد و او در این زمان، در جشن‌های دوهزار و پانصدساله شرکت کرد.

^۸. به عنوان مثال، لاکهارت در بحث از *عالم‌رای نادری*، اشاره می‌کند که تنها جلد دوم و سوم این کتاب باقی مانده و جلد نخست آن از میان رفته است (p. 297)؛ می‌دانیم که نسخه‌های جلد دوم و سوم این کتاب در سال ۱۹۱۹ شناسایی شدند و تا مدت‌ها تصور می‌شد جلد اول این کتاب مفقود شده است؛ تا اینکه در سال ۱۹۳۹ یعنی یک سال پس از

انتشار کتاب لاکهارت، نسخه جلد اول شناسایی و معرفی شد (بنگرید به مقدمه میکلوخو ماکلای بر عالم آرای نادری در: مروی، ۱۳۶۴، ۱، پنجاه و نه).

^۹. لازم به ذکر است که این ضمایم در ترجمه مشفق همدانی وجود ندارند؛ ولی می توان آنها را در ترجمه ای که سال ها بعد اسماعیل افشار نادری از این کتاب عرضه کرد مشاهده نمود (رک: لاکهارت ۱۳۷۷: ۶۱۷-۶۶۹).

۱۰. مایکل آکسورثی (سپتامبر ۱۹۶۲- مارس ۲۰۱۹) ایران شناسی است که سابقه فعالیت دیپلماتیک را نیز در کارنامه خود دارد. حوزه اصلی پژوهش های او را باید تاریخ ایران قرن هجدهم و به ویژه دوره حکومت نادرشاه دانست؛ هرچند آثاری را نیز در خصوص وقایع معاصر ایران منتشر کرده است. او از سال ۲۰۰۵ به تدریس تاریخ خاورمیانه در دانشگاه اکستر پرداخت و نیز ریاست مرکز ایران شناسی آن دانشگاه را بر عهده داشت.

11 Zenith

۱۲. مارشال هاجسون در جلد سوم از کتاب *The Venture of Islam* این نظریه را مطرح کرده است. زیرعنوان جلد سوم امپراتوری های باروتی و دوران جدید است. او در این کتاب به تشریح این نظریه می پردازد که استفاده از سلاح های باروتی و آتشین در سه دولت عثمانی، صفوی و گورکانی (که هر سه نیز منشأ مغولی و ترکی داشته اند) سبب تجدید سازمان اداری و سیاسی شده است (رک: Hodgson 1974).

13 The remarkable resilience of the idea of Iran

14 British Institute of Persian Studies

۱۵. کتاب *ایران دوره میانه ۱۰۴۰-۱۷۹۷* تألیف دیوید مورگان به تاریخ ایران از سده های نخستین اسلامی تا پایان دولت زندیه می پردازد. در این کتاب فصل کوتاهی (شش صفحه) به دولت های افشاریه و زندیه اختصاص یافته است. ویراست اول کتاب در ۱۹۸۷ و ویراست دوم آن در سال ۲۰۱۶ منتشر شد. مورگان در ویراست دوم، در خاتمه کتاب به معرفی پژوهش های مهم در خصوص هر دوره پرداخته و در خصوص دوره افشاریه کتاب شمشیر

مجمه مطالعات ایرانی اسلامی، دوره ۱۲، شماره ۳-پاییز ۱۴۰۱، صفحه ۳۲-۶۱.

ایران را به عنوان یک زندگی‌نامه عالی از نادرشاه معرفی کرده است (Morgan 2016: 166).

۱۶ به عنوان تنها یک نمونه می‌توان به کتاب *ایرانیان* تألیف گارثویت (Garthwaite 2005) اشاره کرد. او در این کتاب، سیری از تاریخ ایران را از عصر باستان تا انقلاب اسلامی ارائه کرده است. فصل ششم کتاب به عصر صفوی و فصل هفتم به عصر قاجار اختصاص دارد و در واقع، از دوره افشاریه و زندیه عبور شده است. ۱۷ ارنست تاکر استاد مطالعات تاریخ خاورمیانه در آکادمی نیروی دریایی آمریکا و رئیس مرکز مطالعات منطقه‌ای در آن آکادمی.

۱۸ باید اشاره کرد که هم این کتاب و هم کتاب *شمشیر ایران* که در بخش قبل به آن پرداخته شد، هر دو در سال ۲۰۰۶ منتشر شده‌اند. تفاوت زاویه دید دو اثر به خوبی در نقدی که آکسورثی بر این کتاب نوشته آشکار است. او بر این باور است که مشروعیت برای نادر تنها از طریق لوله تفنگ ساخته شد و تلاش تاکر برای توجیه آن از طریق مسائل مذهبی و پیوندهای خاندانی سبب می‌شود اولویت مسائل نظامی نادیده گرفته شود (Axworthy 2008b: 290).

منابع و مطالعات:

- ریاحی (۱۳۶۸)، محمدامین، *سفارت‌نامه‌های ایران، تهران: توس*.
- لاکهارت (۱۳۳۱)، لارنس، *نادرشاه، ترجمه و اقتباس مشفق همدانی، تهران: بی‌نا (چاپخانه شرق)*.
- لاکهارت (۱۳۷۷)، لارنس، *غلامرضا افشار نادری، نادرشاه، ترجمه اسماعیل افشار نادری، تهران: دستان*.
- لاکهارت (۱۳۸۰)، لارنس، *تقراض سلسله صفویه، ترجمه اسماعیل دولتشاهی، تهران: علمی فرهنگی*.
- مروی (۱۳۶۴)، میرزا محمدکاظم، *عالم‌آرای نادری، تصحیح محمدامین ریاحی، تهران: زوار*.
- Avery, Peter (1991), “*Nadir Shah and the Safavid Legacy*”, in: Peter Avery, et al eds., *The Cambridge History of Iran volume 7*, Cambridge: Cambridge University Press, 3-63.
- Axworthy, Michael (2006) *The Sword of Persia*, London / New York: I.B.Tauris & Co Ltd.

- Axworthy, Michael (2006b) “*Basile Vatatzes and His History of Nader Shah*”, *Oriente Moderno*, Nuova serie, Anno 25 (86), Nr. 2, 331-343.
- Axworthy, Michael (2007) “*The Army of Nader Shah*”, *Iranian Studies*, 40:5, 635-646.
- Axworthy (2008), Michael (2008) *A History of Iran Empire of the Mind*, New York: Basic Books.
- Axworthy, Michael, (2008b) “*Review on Nadir Shah’s Quest for Legitimacy in Post-Safavid Iran*”, *The American Historical Review*, Vol. 113, No. 1, p. 290
- Axworthy Michael, (2011), “*Nader Shah and Persian Naval Expansion in the Persian Gulf 1700-1747*”, *Journal of the Royal Asiatic Society*, Third Series, Vol. 21, No. 1, 31-39.
- Axworthy, Michael, (2017) *Iran: What Everyone Needs to Know*, New York: Oxford University Press.
- Axworthy Michael, (2018), *Crisis, Collapse, Militarism and Civil War*, New York: Oxford University Press.
- Bazin, L, (1780) “*Mémoires sur les dernières années du règne de Thamas Kouli-Khan et sur sa mort tragique*,” *Lettres édifiantes et curieuses* IV, pp. 277-321.
- Dickson, Martin, (1962) “*Review on The Fall of the Şafavi Dynasty*”, *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 82, No. 4, pp. 503-517.
- Floor, Willem, (2009) *The rise and fall of Nader Shāh: Dutch East India Company reports, 1730- 1747*, Washington, D.C.: Mage Publishers.
- Garthwaite, Gene, (2005) *The Persians*, Malden : Blackwell Pub.
- Hanway, Jonas (1753), *An Historical Account of the British Trade over the Caspian Sea To which are added, The Revolutions of Persia during the present century*, 4 vols., London.

- Hodgson, Marshall (1974) G.S, *The Venture of Islam: The Gunpowder Empires and Modern Times*, Chicago: The university of chicogo press.
- Lockhart, Laurence, (1938) *Nadir Shah; A Crritical Study Based Mainly Upon Contemporary Sources*, London: Luzac & Co.
- Lockhart, Laurence, (1939) “*Nadir Shah*”, *Journal of The Royal Central Asian Society*, 26:2, 265-279.
- Lockhart, Laurence, (1959) “*The Persian Army in the Safavid Period*,” *Der Isam* 34, 89-98.
- Lockhart, Laurence, (1986) “*European Contacts with Persia 1350-1736*”, in: *Peter Jackson, Laurence Lockhart eds.*, *The Cambridge History of Iran volume 6*, Cambridge: Cambridge University Press, 373-412.
- Matthee, Rudi, (1996) “*Unwalled Cities and Restless Nomads: Firearms and Artillery in Safavid Iran*”, in: *Charles Melville ed.*, *Safavid Persia: The History and Politics of a Islamic Society*, London / New York: I.B.Tauris & Co Ltd.
- Morgan, David, (2016) *Medieval Persia 1040-1797*, New York: Routledge.
- Otter, Jonas, (1748) *Voyage En Turquie Et En Perse*, Paris: Les Freres Guerin.
- Tucker, Ernest, (1993) “*Explaining Nadir Shah: kingship and royal legitimacy in Muhammad Kazim Marvi's Tarikh-i 'Alam-ara-yi Nadiri*”, *Iranian Studies*, 26:1-2, 95-117.
- Tucker, Ernest, (1994) “*Nadir Shah and the Ja'fari Madhhab reconsidered*”, *Iranian Studies*, 27:1-4, 163-179.
- Tucker, Ernest, (1996) “*The Peace Negotiations of 1736: A Conceptual Turning Point In Ottoman-Iranian Relations*”, *Turkish Studies Association Bulletin*, Vol. 20, No. 1, 16-37.

- Tucker, Ernest, (1998) “*History, Self, and Other in Afsharid Iran and Mughal India*”, *Iranian Studies*, Vol. 31, No. 2, 207-217.
- Tucker, Ernest, (2000) “*LOCKHART, LAURENCE*” *Encyclopaedia Iranica*, available online at <https://www.iranicaonline.org/articles/lockhart-laurence>.
- Tucker, Ernest, (2006) *Nadir Shah's Quest for Legitimacy in Post-Safavid Iran*, Gainesville: University Press of Florida.
- Tucker, Ernest, (2012) “*Persian Historiography in the 18th and Early 19th Century*”, in: Charles Melville ed., *A History of Persian Literature*, Vol. X, London / New York: I.B.Tauris & Co Ltd, 258-291.
- Tucker, Ernest, (2018) “*Iran and the Ottomans after Nader Shah: The Dorrani- Ottoman Exchange of Letters in Their Eighteenth-Century Iranian Context*”, in: Michael Axworthy ed., *Crisis, Collapse, Militarism and Civil War*, New York: Oxford University Press, 61-71.
- Vatatzes, Basile, (1939) *Persica: Histoire de Chah-Nadir*, ed. by N. Iorga, Bucharest.